

ZAPISKI IZ PREDALA

TRIDESET LET POZNEJE

Vlado Vodopivec

Trenutki so časovna enota, ki jo je doživljala moja generacija. Ne verjamemo v trajnost, še celo ne, ker nikoli nismo bili zares mladi in verjetno tudi nikoli ne bomo ostareli, hočem reči: nikoli ne bomo postali preudarni, resni, mirni... Naše življenje je bilo kot zgodovina sestavljeno iz trenutkov, ki so imeli le v izjemnih primerih medsebojno povezavo... to nas dela nezmožne za vse velike pogovore o resnem in trajnem; mi smo, da se tako izrazim, tisti, ki so preživeli, in dozdeva se mi — preživeli, ki so nadležni, ker se spominjajo določenih trenutkov.

Heinrich Böll

Neposreden povod tem zapiskom je pristna in globoka moralna prizadetost zaradi pojava, ki je v tako nepomirljivem nasprotju s političnimi prizadevanji in naporji za graditev socialistične družbe in humanih družbenih odnosov, da se nam zdi včasih skoraj neresničen. Mislim na odhajanje naših ljudi na delo v tujino. Ker ta tujina ni samo sosednja Avstrija. Švica ali Švedska, temveč zlasti tudi Zvezna republika Nemčija, raste vznemirjenost do boleče grozljivosti.

O družbenoekonomskih vzrokih in vidikih tega pojava je bilo že mnogo govora v razpravah in stališčih, izjavah in pojasnilih raznih političnih in državnih organov. Tudi dnevni tisk vedno bolj pogosto obravnava ta problem, išče zanj vzroke in opozarja na posledice. Toda najbolj resne in odgovorne politične, družbene in ekonomske razlage, ki so same po sebi sicer lahko razumljive (med takšne pa seveda ni mogoče šteti tistih, ki skušajo »prednosti« dela v tujini utemeljevati z ugotovitvijo, da priteka po tej poti v našo državo znaten del deviznih sredstev) ostajajo zaradi moralnih razsežnosti problema vendarle nezadovoljive in nezadostne. Politični jezik ni sposoben, da bi dal pomirljiv odgovor na nadvse težko vprašanje: kaj se je vendar premaknilo v zavesti in morali ljudi, ki so se odločili, da zapuste domovino in gredo prodajat svojo delovno silo, svoje znanje in svoje izkušnje v tujino.

Kdo bi bil pred dvajsetimi, tridesetimi leti, ko se je to delavstvo in razumništvo z revolucionarnim pogumom in odločnostjo ter s skrajnim tveganjem spustilo v boj s predstavniki socialnega in nacionalnega izkoriščanja, s tujim kapitalom in njihovimi domačimi zavezniki, utegnli pomisliti, da bo dobri dve desetletji po zmagoviti revoluciji za kateregakoli zavednega slovenskega delavca in kateregakoli razumnika vabljujejšo življenje in delo v daljni Švedski ali celo v Nemčiji kot pa v lastni deželi.

Nehote se vsiljuje spomin na boj, v katerega se je spustilo slovensko delavstvo jeseni leta 1936. Okrog deset tisoč slovenskih tek-

stilnih delavcev je takrat v Kranju, Ljubljani, Št. Pavlu pri Preboldu in v Mariboru stopilo v eno najbolj revolucionarnih stavk, tako da je prenehalo delati in je ostalo v obratih ter lastnikom podjetij onemogočilo, da bi bili s svojimi produkcijskimi sredstvi nadaljevali delo. Tekstilna stavka z zasedbo tovarn leta 1936 je bila po svojem neposrednem povodu sicer ekonomska stavka, po svojem pomenu in svojih posledicah pa je bila ena velikih revolucionarnih akcij slovenskega delavstva med vojnama.

Stavka je zaradi tega, ker je bila slovenska tekstilna industrija v glavnem v tujih, deloma v nemških ali pronemških rokah, imela poleg svojih družbenopolitičnih obeležij izrazito naravo protesta slovenskega proletariata proti tujemu nacionalnemu in socialnemu izkoriščanju. Res se je stavka končala samo z delnim ekonomskim uspehom in delavstvo ni v vseh tovarnah moglo vztrajati do konca v tovarniških objektih. Deloma zaradi brutalnega pritiska takratnih oblasti in deloma zaradi popustljivosti sindikalnih vodstev, ki so bila pripravljena spustiti se v kompromise, so delavci nekatera podjetja pred koncem stavke zapustili, razen v Kranju, kjer sta policija in orožništvo s silo izgnala delavce iz tovarn. Toda kljub temu je bila štiritedenska stavka leta 1936 revolucionarno dejanje, ki je že napovedovalo kasnejše dogodke in osvobodilni boj slovenskega naroda v letih 1941 do 1945.

Tekstilno delavstvo se je odločilo za pot, ki je bila presenečenje tako za lastnike tovarn kakor za domače oblastnike, to tembolj, ker je bil nosilec stavke mlad polkmečki proletariat, v svoj boj pa je pritegnil tudi okoliške kmete, da so sodelovali s prinašanjem živil in podpiranjem stavkajočih; s tem se je območje stavkovnega gibanja razširilo iz industrijskih središč na okoliške vasi. In to delavstvo je brez pomisleka odpovedalo zaupanje tistim svojim sindikalnim voditeljem, ki so bili pripravljene sporazumevati se s protiljudskimi režimi, čeprav so se šteli za socialiste. Stavkajoči so postavili svoja strokovna vodstva; te so sestavljali najbolj revolucionarni delavci, komunisti in tisti krščanski socialisti, ki so že takrat pokazali večjo pripravljenost za sodelovanje z naprednimi silami, kot socialistični sindikalni voditelji, priznani od oblasti.

Ocena, kakšen pomen ima ta stavka, je seveda stvar zgodovinarjev delavskega gibanja. V okviru teh zapiskov skušamo vrednotiti samo politični in moralni pomen te revolucionarne akcije, v kateri so bili že bistveni elementi kasnejšega revolucionarnega boja slovenskega ljudstva proti okupatorju.

Ob spominu na to stavko in na vse dogodke, ki so ji sledili vse tja do leta 1945, dobiva pojav, ki ga uvodoma omenjamo, še globlje in širše razsežnosti. Ali je zaradi tega res odveč vprašanje: kaj se je zgodilo v naši stvarnosti, da moramo dobrih dvajset let po osvoboditvi ugotavljati, kako mnogi slovenski delavci in razumniki iščejo zaposlitve in prodajajo svoje delo v državi, ki je dejanski in pravni naslednik tistega kapitala, ki je pred tridesetimi leti izkoriščal slovensko ljudstvo. Mnoga znana imena teh gospodarskih skupin se v tridesetih letih niso niti spremenila.

Velike večine ljudi narava ni obdarila s takimi uspešnimi vzmetmi, ki bi človeku dopuščale in omogočale, da vsak trenutek varno, brez razmišljanja in zaskrbljenosti pristaja v obdajajoči ga družbeni stvarnosti. Kritični nemir in želja po spreminjanju stvarnosti dajeta življenju poln smisel; in čimbolj se ljudje tega zavedajo, tem manj so lahko zadovoljni z vlogo neprizadetih opazovalcev, tem laže lahko spremljajo s hladnim zaupanjem, kar se okrog njih dogaja, če je to v nasprotju z njihovimi predstavami stvarnosti, ki naj bi se vedno bolj humanizirala in približevala človeku. Zato je kritično in prizadeto sprejemanje dogodkov in pojavov, njih moralno vrednotenje in primerjanje z družbenimi ideali lahko nerazumljivo samo tistim, ki vidijo smisel svojega življenja le v ohranjevanju vsega obstoječega in so pripravljene ter sposobne razmišljati samo o sredstvih, ne pa vedno znova tudi o ciljih, za katere danes trdijo, da so že doseženi, drugič pa, da so sploh nedosegljivi.

Zato je uvodoma omenjena prizadetost in vznemirjenost zaradi družbenoekonomskih pojavov, ki jih gotovo nismo pričakovali, razumljiva in utemeljena. V okviru teh zapiskov ne gre za družbeno ekonomsko analizo, temveč za moralnopolitično vrednotenje bolečega družbenega pojava. Ne kaže pri tem ponavljati znanih in večkrat objavljenih podatkov o številu ljudi, ki so v zadnjih letih dobili zaposlitev v tujini, niti ocen o tem, koliko je med njimi strokovnjakov, koliko kvalificiranih in koliko nekvalificiranih delavcev. Znano je, da so vsi ti podatki precej nezanesljivi, saj je precejšen del tistih, ki so doslej našli delo v tujih državah, ostal izven naših evidenc in smo tako prepuščeni glede tega ugibanjem. Toda zdi se, da je z zanesljivostjo mogoče naša ocenjevanja opirati le na nekatere temeljne ugotovitve.

Prvič: odhajanje v tujino že dalj časa ni več omejeno na nekaj sto posameznikov, ki zapuščajo domovino zaradi lastne izkoreninjenosti, zaradi sovražnih političnih pobud do družbene ureditve ali zaradi primitivne želje po naglem in lahkem zaslužku. Pojav odhajanja v tujino zajema več delovnih ljudi, ki ne odhajajo iskat zaposlitve v druge države lahkomišlno in brez moralnih predsodkov, se pa za to odločajo zaradi prepričanja, da bo tujina njihovemu znanju in delovnemu prizadevanju priznavala večjo vrednost kot naša skupnost. Drugič: tudi ne odhajajo v tujino ljudje zato, ker so ostali doma brez zaposlitve, temveč je večina med njimi takih, za katerimi ostaja v podjetjih in ustanovah, katere zapuščajo, praznina. V tujini ne iščejo zaposlitve predvsem nekvalificirani delavci, ki so ostali brez dela zaradi racionalnejših delovnih procesov, temveč delavci s kvalifikacijo, izkušnjami in znanjem ter mnogi strokovnjaki, ki spravljajo organizacije, katere zapuščajo, včasih v resne težave. Tretjič: niso redki in izjemni primeri, ko ljudje ne odhajajo v tujino zaradi boljšega in lažjega zaslužka, temveč zaradi tega, ker ne morejo prenašati podcenjevanja svojega dela in svoje strokovnosti, nepripravljenosti posameznikov ali skupin, da bi jim omogočili razvijanje njihovega znanja, zaradi raznih skrajnih zapostavljanj, poniževanj itd.

Zaradi tega stanja ne verjamem, da je odhajanje v tujino dopustno obravnavati samo z družbenoekonomskih vidikov in je mogoče spregledati, da gre za pojav, ki ima globoke korenine v moralni sferi naših medsebojnih odnosov.

Ali se ne bi kazalo ob tem zamisliti o mnogih napetostih in ogorčenjih, o razdvojenostih in razočaranjih, ki se kopičijo v ljudeh zaradi nerazumljivih in nerazumnih situacij, s katerimi se srečujejo na pravseh področjih svojega dela: v podjetjih, v ustanovah in končno v vsem našem življenju. Ali je dopustno ob tem mirno prezreti mnoge znake, da stiske, v katere ljudje zapadajo in se v njih usodno odločajo, ne nastajajo samo zaradi ekonomskih težav, nezadovoljivega standarda in podobnih nevšečnosti, katerih posledice so pripravljene prevzemati še vedno z optimističnim razumevanjem. Ali ne nastajajo te stiske prav toliko ali še več zaradi vedno bolj prevladujočega prepričanja, da se družba, v kateri živimo, zelo neuspešno spopada s takimi skrajno kvarnimi kvaliteta, kot so preziranje odgovornosti, uspevanje karierezma in omejenosti, omalovaževanje znanja in kulture, uveljavljanje puhlega besedičenja, sprejemanje improviziranih, nedomišljenih ocen in odločitev, razraščanje raznih oblik družbenega parazitizma itd. Ali take in podobne nevšečnosti in pobalinstva ne zavirajo po vsakem zdravem občutku prizadevanj in naporov za gospodarski in kulturni napredek mnogo bolj kot neizprosni zakoni gospodarskega razvoja, katerih posledice moramo v praksi spoznavati, da se lahko po njih ravnamo. Ali ni pojav, o katerem govorimo, posledica razvrednotenja vrednosti dela, podcenjevanja znanja in strokovnosti, čeprav poudarjamo prav nasprotno, poleg tega pa neverjetnega bohotenja sodobnega snobizma, ko postajajo čisto drugi znaki merilo družbene veljave in pogoj materialnega standarda, ne pa delo.

Otipljivi dokazi, da je temu tako, niso nedosegljivi, pa tudi ne neznani. Eden takih dokazov razvrednotenja vrednosti umskega in fizičnega dela v naši družbi dajejo podatki, ki so bili objavljeni aprila 1965 v našem dnevnem tisku. Po teh podatkih je bilo dodeljeno v letu 1964 nogometnim klubom prve in druge zvezne lige dotacij iz družbenih sredstev nič manj kot eno milijardo petinsedemdeset milijonov dinarjev. Mesečna plača boljšega nogometaša je bila zaradi takega družbenega razmetavanja v letu 1964 lahko okrog pol milijona dinarjev; s tem smo bili po oceni tiska na vrhu evropske lestvice pri nagrajevanju »umetnikov« nogometnih igrišč. V istem času pa je bil osebni dohodek univerzitetnega profesorja komaj četrtno tega zneska, osebni dohodek dramskih in opernih umetnikov prvega ranga okrog petino, avtorski honorar kulturnega delavca za znanstveno ali umetniško delo, ki je bilo rezultat več let trajajočih naporov, je dosegal komaj dve do tri mesečne nogometaške plače, direktor ali vodilni strokovnjak večjega podjetja je dosegel četrtno omenjene nagrade, boljši kvalificirani delavec pa v istem času ne več kot desetino.

Ne manj kot gornji podatki dokazujejo razvrednotenje vrednosti dela vse do danes razraščajoči se pojavi tistega snobizma, ko so postali glavni znaki družbene veljave in ugleda avtomobili najnovejše znamke in hišice za oddih. Razraščanja tega snobizma tudi vsa glasna gesla

o potrebi varčevanja in o gospodarski reformi niso zavrli. Seveda ne mislim, da bi se zaradi gospodarske reforme in ekonomskih težav morali vsi od najvišjih državnih funkcionarjev pa do preprostih delavcev orientirati na kolesa, kot ne mislim, da so hišice za oddih tuj element v ustvarjanju osebnega standarda v naši družbi. Vsak, kdor trdo in odgovorno dela, ima pravico do mesta, kamor se lahko umakne, se počije, in če je tako ugodneje, tam nekaj časa dela, zavarovan pred hrupom mestnega življenja. Toda dokler so bila to samo delovna sredstva modernega življenja in sodobnega delovno okupiranega in razgibanega človeka, ni bilo razlogov, da bi se ob tem zaustavljali. Brž ko pa so sredstva postala cilj, s katerim je povezan rang na družbeni lestvici, in ko se je začelo razvijati tiho tekmovanje, da postanejo ta sredstva zunanji znak družbenega ugleda, je v menjavanju avtomobilov za vedno boljše in uglednejše znamke in v postavljanju hišic za oddih nekaj družbeno nenormalnega in morbidnega. Vse prvine družbenega parazitizma pa imajo ti pojavi še zlasti takrat, kadar skušajo posamezniki zastavljene cilje domnevne družbene pomembnosti doseči na vse nemogoče in nedovoljene načine: s krediti, za katere se ve, da ne bodo nikdar odplačani, s posojili in fondi, ki so ustanovljeni v popolnoma druge namene, s pritiski in korumpiranjem upravnih aparatov v občinah, da se tako nedopustno pridobivanje sredstev navidezno legalizira itd.

To so seveda samo nekatere vrste moralnega plevela, ki se že nekaj časa bohotno razrašča pri nas v ozračju političnega sproščanja in popuščanja državnih in drugih organizacijskih pritiskov. Toda zares se ni mogoče pomiriti s trditvijo, da taki in podobni pojavi pač zakonito in nujno spremljajo naš družbeni razvoj in je zaskrbljeno zaustavljanje ob njih napihovanje nebitvenih stvari, ki ne prispeva k razreševanju protislovij naše družbe, temveč samo zapleta že tako zapletene procese družbenega osvobajanja in osveščanja.

Vse to povzroča moralno ozračje, ki rojeva krize medsebojnih odnosov in dvome, da hoče naša družba realizirati v dejanjih to, kar napoveduje v besedah. Takšno ozračje povzroča razočaranja in skepso pri mladih ljudeh, ki jim je socializem moralno politični ideal, pa se jim zdi, da se ta ideal buržuazira, ker prevzema že odpravljene moralne standarde in vzpostavlja zopet vrednote, s katerimi naj bi dokončno in nepreklicno opravila že revolucija. Stiske in razočaranja pa povzroča tudi pri mnogih, ki morajo ugotavljati, da je današnja stvarnost v nasprotju z njihovo vizijo socialistične družbe. Neredko se to razočaranje stopnjuje pri marsikomu do grenkega in uradnega vprašanja: ali je bilo vredno za to živeti.

Končno povzroča tako ozračje pri ljudeh sploh, da laže opravijo z mnogimi moralnimi pomisleki, tudi s pomislekom, da je prodajanje dela in znanja tuji deželi, čeprav celo tisti, iz katere so pred dvajsetimi, tridesetimi leti prihajali v domovino najbrutalnejši izkoriščevalci, karkoli moralno nedovoljenega, če nudi danes človeku za delo in življenje ta dežela ekonomsko boljše in uspešnejše možnosti kot domovina.

Kajti vsak človek ima eno samo življenje. Nič ga ne more prisiliti, da to svoje edino življenje žrtvuje idealom, ki se mu pokažejo kot neuresničljivi.

Naj si to priznamo ali ne: niti v našem in ne v prejšnjih stoletjih niso revolucionarnih gibanj in tistih, ki so se jim pridružili, vodili politični in ekonomski računi niti prepričljivost ideoloških formul, temveč vera in prepričanje, da s svojo dejavnostjo utirajo pot uveljavljanju novih norm v medsebojnih družbenih odnosih in novih moralnih vrednot, po katerih se bo ravnala družba po zmagi revolucije. Ljudje so se borili, da bi se dvignili iz zaostalosti neznanja, k materialni in duhovni osvoboditvi in k sreči, ki naj bi jo dosegli že v svojem življenju. Vse drugo v revolucijah so bila samo sredstva, ki so bila uspešna in učinkovita samo takrat, kadar so ljudi zares vodila k postavljenim revolucionarnim ciljem. Če so se v revolucionarnih gibanjih cilji in temeljne moralne vrednote, za katere so se ljudje navdušili, morale kot nekoristno sanjarjenje revolucionarnih romantikov podrediti sredstvom, če je revolucionarna ideja postala nedotakljiva dogma, če se je organizacija kot nekaj mističnega ločila od ljudi in dvignila nad tiste, ki organizacijo sestavljajo, če so metode množičnega boja postale obvezen kodeks pravil v obnašanju vsakega posameznika, če je nastopila taka transformacija sredstev v cilje, kot jo novejša zgodovina pozna iz razdobja stalinizma, potem so temu nujno sledili polom revolucionarnih pričakovanj, zanikanje revolucionarnih ciljev ter rušenje revolucionarne zavesti in morale.

Če so se na omejenem prostoru ali pa v omejenem času tudi pri nas pojavljale podobne težnje (pojavljale pa so se v zgodovini že pred stalinizmom in verjetno se bodo pojavljale, ko bo stalinizem samo zgodovina, tudi v prihodnosti) so si v težkih trenutkih ljudje vedno znova zastavljali vprašanje: ali ni takšno spraševanje lastne in tuje vesti čisto samoljubno opravilo, ali niso tako kritična razmišljanja jalova početja, ki niso sposobna premakniti iz roda v rod podedovanih človeških duhovnih struktur in ali razvnete besede niso samo izgubljeni odmevi nečesa, že pred stoletji povedanega v ogromnem praznem prostoru.

To so trenutki razumljivih človeških slabosti, katerih se pa ljudje hitro zavejo, kajti take brezizhodnosti so zares jalove in neresnične. Indijski socialist Narajan je nekoč dejal, da bi ob vsakem revolucionarnem gibanju njegovi najbolj zavedni pripadniki morali vedno znova razmišljati o nevarnostih, da se demoralizira gibanje in se razvrednotijo revolucionarni ideali, ter vedno znova iskati poti, da se takim nevarnostim upro. Samo tako se sredi vsakodnevnih političnih nalog revolucionarno gibanje lahko zavaruje pred tem, da revolucionarni ideali zbledo, gibanje pa nemočno zaradi nedoseženih ciljev postane samo še zgodovina.

Naša današnja stvarnost in resničnost ni dosti podobna vsem našim nekdanjim predstavam o družbi, ki se bo konstituirala in razvijala po revoluciji. Takšna kot je, je rezultat mnogih žrtev, nečloveških naporov ter iskrenih prizadevanj, pa tudi dokaz omejenosti naših

predvidevanj in omejenih objektivnih in subjektivnih možnosti. Nič ni bolj neresničnega kot trditev, s katero se včasih srečamo, da nismo nikdar pričakovali in si zamišljali kaj drugega, kot smo dosegli.

Zato bi bilo odveč obtoževati se, krivično in neobjektivno bi bilo iskati krivce za vse, kar je negativnega v naši stvarnosti, za vse, kar nas preseneča in česar si nismo želeli. Prav tako kot bi bilo odveč pred vsem, kar doživljamo, zatiskati si oči in trditi, da podoba naše resničnosti ni takšna, kot je, temveč takšna, kot si jo želimo. Neobjektivno in krivično je prezreti vse velike prednosti našega družbenoekonomskega sistema, ki odpira široke možnosti v odločanju in uveljavljanju delovnega človeka. Nedopustno je prezreti velike uspehe, ki jih je naša družba vendarle dosegla glede osebnega kakor tudi glede splošnega družbenega standarda. Popolnoma zgrešeno bi bilo zanikati, da je v osnovi politična pot, po kateri gremo, edino mogoča in vodi k napredku. Toda vse to vendarle ne odstavlja z dnevnega reda mnogih, za naše življenje zelo bistvenih vprašanj.

V zadnjem času neredko prizadeto in obtožujoče govore in pišejo o buržoaziranju socializma. Toda kaj je to socializem? Kot sistem družbenoekonomskih odnosov v Marxovi koncepciji ali kot sistem odnosov, ki si ga je zamišljal Lenin po vzorcu pariških komunardov pred rusko revolucijo in ga opisal v Državi in revoluciji, predpostavlja socializem ekonomsko in kulturno visoko razvito družbo, ki se je že osvobodila blagovnodenarnih odnosov in kjer so zaradi takšne razvitosti medsebojni odnosi lahko »prozorno preprosti«. Družba, v kateri živimo, je še zelo daleč od tega, da bi dosegla stanje, kot sta ga predvidevala Marx in Lenin. Naša politična in gospodarska prizadevanja v zadnjem času še zlasti dokazujejo, da mora naša družba blagovnodenarne odnose še razvijati, da bo dosegla tako materialno osnovo, ki bi omogočala nastajanje »prozorno preprostih«
odnosov. Politični realizem, ki izhaja iz takih spoznanj, ne pomeni koraka nazaj ali vračanja k starim družbenim oblikam, temveč dohitevanje tistih faz v razvoju družbe, ki jih družba pred revolucijo ni prešla. A razvijanje političnih oblik, ki vključujejo vsakega državljana v procese upravljanja in odločanja, pomeni prav tako zgodovinski korak dalje na poti k družbeni obliki, ki sta jo predvidela Marx in Lenin.

Čeprav pa se nam zaradi tega socializem kot družbenoekonomski ideal »prozorno preprostih«
medsebojnih odnosov odmika v daljno prihodnost, ni mogoče pristajati na opuščanje ali celo odklanjanje tistih norm v medsebojnih odnosih, ki so nepogrešljive že pri prizadevanjih za dosego tega stanja. Omogočanje moralnopolitičnega ozračja, ki lahko človeka in državljana ponižuje, ustvarjanje ozračja nezaupanja in zagrenjenosti, zlasti pa dopuščanje neodgovornosti in egoizma ter povzdigovanje nevarnega gesla, da »kdor v družbi uspe, pač uspe«
ustvarja občutek, da se naša družba v praksi odmika moralnim normam in vrednotam, ki jih v besedah priznava. Ni se mogoče sprijazniti s tem, da je vztrajanje pri teh normah v medsebojnih odnosih in pri tistih vrednotah, ki so sestavni del socializma kot družbe prihodnosti, danes nebstveno, ker bo te vrednote in norme prinesla

družbenoekonomska graditev sama po sebi. Še manj pa je lahko pri-
stati na to, da naša družba v svojih današnjih prizadevanjih lahko te
vrednote pogreša in so za individualno življenje za zdaj nepomembne.

Ljudje imajo namreč eno samo življenje in človek ne živi samo
od kruha.

PRIČEVANJA

O NEKATERIH ZNAČILNOSTIH IN O ZAKLJUČNEM MEJNIKU TAKO IMENOVANEGA MLADOSLOVENSKEGA OBDOBJA

*Političnozgodovinske opombe k V. knjigi Prijateljeve »Slovenske
kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848—1895«, ki prikazuje
slovensko politično dogajanje v obdobju 1879—1895, izidejo tokrat —
kakor vse kaže, še spomladi 1966 — zaradi obsežnosti v posebej do-
danem zvezku pod samostojnim naslovom »Slovenska politika v
letih 1879—1895«.*

*V želji, da bi onaprej seznanil javnost z nekaterimi poglavitnimi
tezami teh opomb in da bi zbudil večje zanimanje za probleme, ki jih
skušam v njih na novo razreševati, sem naprosil uredništvo »Sodob-
nosti« za objavo celotne uvodne opombe in nekaj odlomkov, ki deloma
odkrivajo nekaj problemov, deloma pa prinašajo nekaj neznanega ali
pozabljenega gradiva.*

UVODNA OPOMBA

Več ko pol stoletja je že preteklo, odkar je — leta 1914 — izšel drugi del
Prijateljevega osnovnega zgodovinskega spisa »Janko Kersnik, njega delo in
doba« s prvim in »izčrpnim« prikazom slovenskega političnega dogajanja v
osemdesetih letih in v prvi polovici devetdesetih let. Od svojega prvotnega kon-
cepta v tem delu se Prijatelj ni skoraj nič odmaknil v svojih univerzitetnih
predavanjih v dvajsetih in tridesetih letih, obseženih v peti knjigi »Slovenske
kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848—1895«; pa tudi gradivo je tu
samo mestoma in le nebitveno razširil.

Prijatelj prikaz ima močan pečat dobe, v kateri je nastal, tj. dobe tistega,
skoraj »vseobvladajočega« slovenskega liberalnoklerikalnega boja; na vse pre-
teklo dogajanje, tudi na tisto v času, preden se je ta boj dokončno razvnel in
ustvaril ter ustalil slovensko meščansko dvostrankarstvo, je gledal preveč skozi
njegovo prizmo.

Zato iz njegovega prikaza slovenskega političnega življenja v osemdesetih
letih, ko je v tolikšni meri prevladala »sprava in sloga« med nekako umikajočimi
se ostanki staroslovenstva in nekako prikrito prodirajočim mladoslovenstvom,
ne moremo razbrati, da za dogajanje v tistem desetletju še ni značilna poznejša
dvostrankarska polariteta, marveč da je ta ostala še prekrita in je nekako za-
krnela na izhodiščni stopnji.